

augusztus 30-án.²⁴ Mindez jól példázza, hogy milyen szakrális keretek között zajlottak az erdélyi hadjáratok.

„Alvinczi Peter Postillája” szerepel a fejedelem kisebbik fia, Rákóczi (IV.) Zsigmond (1622–1652) neve alatt 1660 körül összeírt katalógusban, feltehetően a most ismertett példányt vették jegyzékbe.²⁵ A postilláskötet is a pataki Kollégiumba vándorolt a Rákóczi család közel 2000 kötetes könyvtárával együtt, majd onnan 1671 után, a diákság elűzésével szétszóródó gyűjtemény sorsában osztozva került ki.²⁶ A címlapját vesztett és több helyen hiányos példányban ma két bejegyzést olvashatunk, amelyek a könyv további sorsáról tanúskodnak. Az első kötéstábla belső oldalára „Johannes P. Pátkai” írta be a nevét. A debreceni Kollégiumban két Pátkai János nevű diák tanult a 18. század közepe táján,²⁷ bármelyiké lehetett a kötet. A töredékesen fennmaradt kötéstábla-belső-kön részben Pátkaitól származó kézíratos imádságokat, zsoltárszövegeket (a 115. és a 147. zsoltár első versét) és gazdasági feljegyzéseket olvashatunk. Ugyanott egy további ceruzás bejegyzés látható: „Vit[ézi] app. XI. nro. 1170. mancum”. A TtRE Nagykönyvtára Kézírtatárában találjuk meg Vitézi József könyveinek jegyzékét (1831), s rajta az 1170. tételt: „Predikatiók magyarul. sine initio et fine”.²⁸ Vagyis ekkor már biztosan Debrecenben őrizték a csonka kötetet.

OLÁH RÓBERT

Az erényes politikus példaképe – Bercsényi László gróf francia életrajza egy 18. századi lotaringiai politikai értekezésben. Székesi gróf Bercsényi László a 18. századi franciaországi magyar emigráció legismertebb és legsikeresebb személyisége volt. Pályafutásának csúcán, 1758-ban egyetlen magyarként nyerhette el a neves Franciaország marsallja címet, amellyel bekerült kora legmodernebb hadseregének elitjébe, a legnevesebb hadvezérek sorába. A francia marsallok társasága 1515 és 1793 között alig kétszáz főt számlált, és amint a legújabb kutatások is megerősítették,¹ egy olyan intézményt alakított ki, amely az ancien régime francia monarchiájának egyik legmagasabb stratégiai irányítására volt hivatva. Bercsényi László életéről már számos monográfia

²⁴ *Magyarország vármegyéi és városai*, szerk. Sziklay János, Borovszky Samu, 19 = *Szatmár vármegye és Szatmár-Németi*, Bp., Apollo, 1896, 460.

²⁵ MONOK István, *A Rákóczi-család könyvtárai*, 1588–1660, szerk. Császtvay Tünde, Szeged, Scriptum, 1996 (A Kárpát-medence Koraiújkorai Könyvtárai, 1), 147 (544. tétel).

²⁶ MONOK István, *A művelt arisztokrata*, A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században, Bp., Kossuth, Eger, EKF, 2012 (Kulturális örökség), 234–238.

²⁷ *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában*, szerk. Szabadi István, Debrecen, TtRE, 2013 (Kiadványok a Debreceni Református Kollégium Fennállásának 475. Évfordulója Tiszteletére, 1), 390, 454, 466. Az utolsó két beiratkozás ugyanahhoz a személyhez köthető.

²⁸ „Series Thecae Vitezianae, confecta p[er] Moïsem Kalos. O[r]dinarium] B[ibli]o[thec]arium, descripta per Dan[ie]lem Melegh, emerit[um] B[ibli]o[thec]ar[um] anno 1831.” Jelzete: TTRE Nagykönyvtára R 71/1. A könyvjegyzéken 1229 tétel található szerzői név, cím, kiadás helye és ideje, kötés és formátum megjelöléssel. A nagyrészt latin, kisebb részben német, francia, görög és magyar nyelvű kiadványok többsége a 18. században jelent meg. A vegyes összetételű gyűjteményben teológiai, filozófiai, jogi, történeti, természettudományi (földrajzi, természetrajzi) és szépirodalmi munkák mellett nyelvtankönyvek szerepelnek.

¹ L. ehhez: EL HAGE, Fadi, *Histoire des maréchaux de France à l'époque moderne*, Nouveau Monde, Paris, 2011; SURREAUX, Simon, *Les Maréchaux de France des Lumières, Histoire et dictionnaire d'une élite militaire dans la société d'Ancien Régime*, Paris, SPM, 2013.

jelent meg neves magyar és francia történészek tollából,² ám ezidáig nem foglalkozott behatóbban senki a híres magyar származású katonatiszt életében megjelent viszonylag részletes életrajzával, amely 1762-ben Nancyban, a helyi akadémia által publikált politikai értekezés előszavában található. A kötet Aubert, Antoine-François *Le politique vertueux* című munkája, amely 1762-ben jelent meg Jean-Baptiste-Hyacinthe Leclerc nyomdájában.³ Írásomban a több mint két és fél évszázada megjelent mű megjelenésének körülményeit, és a benne található Bercsényi László életrajz hitelességét szeretném bemutatni az újabb kutatások alapján.

A Nancyban ma is működő Académie Stanislas egyike a legrégebbi és legrégibb franciaországi tudós társaságoknak, amelynek gazdag és nemzetközi jelentőségű múltjának köszönhetően az egyik legjelentősebb európai értelmiségi pólusnak tekinthető már alapítása óta. A neves intézmény létrejöttét Leszczyński Szaniszló hányatott sorsú lengyel királynak köszönhetjük, aki a lengyel örökösödési háborúban (1733–1736) a saját hazájában elszenvedett veresége után, 1737-ben lotaringiai nagyherceggé vette át a sokat vitatott európai hercegség trónját. Szaniszló király kormányzata a felvilágosult reformok aranykorát hozta el Lotaringia számára, ahol ma is Jótevő Szaniszlóként (Stanislas le Bienfaisant) őrzik a hajdani uralkodó emlékét. Leszczyński Szaniszló uralkodása idején készült el a város jelenlegi híres központja, és számos intézmény alapítására is sor került. Ezek közül a leghíresebb az 1750. december 28-án alapított Société royale des Sciences et Belles-Lettres de Nancy nevű tudós társaság, a mai Académie Stanislas jogelődje és a vele együttműködő városi nyilvános könyvtár. A tudós társaság egyik fontos feladata volt, hogy javaslatokat tegyenek a könyvtár állományának gyarapítására is. Egyúttal a király két díjat is alapított, egyet tudományok, a másikat az irodalom és művészetek kiváló lotaringiai művelői számára. A helyi akadémia első tisztségviselői is a könyvtáros és az őt segítő cenzorok voltak. Az első könyvtáros a lengyel király régi bizalmi embere, Pierre-Joseph de Solignac volt, aki az uralkodót kalandos lengyelországi háborús évei óta hűségesen kísérte, és már több akadémia – köztük a neves párizsi Académie des inscriptions et belles-lettres – tagja is volt a nancyi tudós társaság alapításakor.⁴ Őt tekinthetjük a társaság szellemi atyjának. Ez az eredeti terv egy nagyszabású filozófiai, tudományos és politikai intézmény létrehozására irányult, amelyre kedvező földrajzi helyzete miatt fontos összekötő szellemi hidat szerep is hárult, amely révén Párizs, London, Berlin és Róma akadémiaival együttműködve, egyfajta stratégiai helyzetű európai szellemi pólus jöhetett létre a kontinens szívében.⁵ A szellemi hidat természetesen a közép-európai területek felé is fontos összekötő szerepet játszott. Gondoljunk csak a lengyel könyvkultúra számára elvülhetetlen szerepet játszó Joseph André Zaluski püspökre

² Életéhez I.: FORSTER Gyula, *Gróf Berchényi László Franciaország marsallja*, Bp., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1925; FORSTER Gyula, *Utóhang gróf Berchényi László Franciaország marsallja*, Bp. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929; ZACHAR József, *Bercsényi László, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja*; Vaja, Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 1979; ZACHAR József, *Franciaország magyar marsallja, Bercsényi László*, Bp., Zrínyi, 1987; Le général BOISSAU, Raymond, *Ladislav Bercheny Magnat de Hongrie Maréchal de France*, Paris–Bp.–Szeged, Institut Hongrois de Paris, 2006.

³ AUBERT, Antoine-François, *Le politique vertueux, La candeur et la bonne foi sont plus nécessaires à l'Homme d'Etat, que la ruse et la dissimulation*. Nancy, J.-B.-H. Leclerc, 1762. L. a kötet elektronikus változatát: http://docnum.univ-lorraine.fr/pulsar/RCR_543952103_90004.pdf (Letöltve: 2019. 01. 24.)

⁴ PFISTER, Christian, *Histoire de l'Académie de Stanislas = Table alphabétique des publications de l'Académie de Stanislas (1750–1900)*, szerk. Jean Favier, Nancy, 1902, 2–3.

⁵ Doyen Laurent VERSINI, *Pourquoi Stanislas a-t-il fondé une Académie? = Stanislas et son Académie*, szerk. Jean-Claude Bonnefont, Nancy, Presses universitaires de Nancy, coll. Publications du Centre d'étude des milieux littéraires, 2003, 32.

(1702–1774), aki korának neves bibliofil személyiségeként lotaringiai tartózkodása idején – 1737 és 1742 között – Szaniszló király udvari lelkészeként levelezést folytatott a kor számos jelentős tudósával. Az ő nevéhez fűződik az első nagy lengyel nemzeti könyvtár, irodalmi bibliográfia és akadémia gondolata. Itt kezdte el gyűjteni a király megbízásából a könyveket, amelyek megalapozták a későbbi nancyi könyvtár első gyűjteményét (Petit fonds Zaluski).⁶ Később Lengyelországban megalapította az első nyilvános lengyel könyvtárat, amelynek a gyűjteményei gyorsan gyarapodtak, és 1780-ra elérték az előkelő 400 000-es darabszámot.⁷

Leszczynski Szaniszló és udvartartása kiemelten kezelte az emigráns magyar arisztokratákat, akikkel két lengyelországi uralkodása során is kapcsolatba került. Bercsényi László gróf az egyik bizalmi emberének számított, akit elhalmozott kegyeivel és több lotaringiai udvari tisztséggel is felruházta. Karrierje sokat köszönhetett a száműzött lengyel királynak, akivel 1718-ban ismerkedett meg az elzászi Wissembourgban. Barátságuk egészen a lengyel uralkodó haláláig tartott. Amikor Szaniszló király Nancyban és Lunéville-ben rendezte be udvarát, Bercsényi Lászlót – régi barátságunkra való tekintettel – már 1738. április 21-én kinevezte udvari főlovászmesterévé.⁸ Később Bercsényit kinevezte még tanácsnokának, valamint az udvari lovagi címmel is megtisztelte. Ekkora már Bercsényi családjával a Lusancy-kastélyban lakott, amely Párizs és Nancy között félúton helyezkedett el. A királyi családot meglátogató lengyel király többször is Lusancyban töltötte az éjszakát, amelyek dátumait a kastély folyosóján ma is megtalálható rézlemezre vésette Bercsényi.⁹

Noha a 18. századi Lotaringiában élő magyar emigránsok és a nancyi akadémia közötti kapcsolatokról nagyon keveset tudunk, a tudós társaság égisze alatt megjelent könyvecske terjedelmes előszavát a szerző Antoine-François Aubert Bercsényi László gróf életpályájának szentelte. A kötet teljes címe sokatmondó *Le politique vertueux, La candeur et la bonne foi sont plus nécessaires à l'Homme d'Etat, que la ruse et la dissimulation* (Az erényes politikus, A jámborság és jóindulat szükségesebb az államférfinak, mint a ravaszság és képmutatás). Ez a címében antimachiavellisztikus értekezés 1762-ben jelent meg Nancyban, Jean-Baptiste Hyacinthe Leclerc nyomdász műhelyében. A kötet szerzője Antoine-François Aubert, Leszczynski Szaniszló király lunéville-i udvari ügyvédje volt, aki előszeretettel publikált keresztneveinek feltüntetése nélkül, ami a kézkönyvek tanúsága szerint gyakran okozott félreértést még a legalaposabb helytörténeti munkákban is.¹⁰ A szerző életéről viszonylag keveset tudunk, de a rendelkezésre álló források alapján vitathatatlanul a korabeli lotaringiai közélet egyik fontos szereplője volt.

Antoine-François Aubert 1728 január 26-án született Nancyban, ahol másnap keresztelték meg a helyi Szent Sebestyén templomban. Apja, Rémy Aubert, helyi kereskedő volt, anyja neve a kereszteltői anyakönyv szerint Catherine Grandjean. Jogi tanulmányai után Lunéville-ben, Szaniszló király udvari tanácsainak hivatalos ügyvédje és hivatását emellett a nancyi városi bíróságon is gyakorolta. Később kinevezték Lotaringia első bírókonzuljának és a nancyi árvaház igazgatójának. 1777. november 19-én elnyerte a nancyi parlament (királyi főbíróság) referens tanácsosi állását.

⁶ BOYÉ, Pierre, *Le petit fonds Zaluski de la bibliothèque publique à Nancy = Bulletin de la Société d'archéologie lorraine*, 1920, 112–119. Vö. GABER, Stéphane, *Le fonds Zaluski de la bibliothèque publique de Nancy = Annales de l'Est*, 1975, 157–165.

⁷ GABER, Stéphane, *Un bibliophile polonais à la cour de Stanislas, Joseph-André Zaluski = Le Pays lorrain*, 1974, 65–82.

⁸ ZACHAR 1987, i. m. 126.

⁹ ZACHAR 1987, i. m. 119.

¹⁰ Példaképpen Michel Caffier nemrég megjelent lotaringiai irodalomtörténeti szótárában François-Hubert Aubert-t tartja a *Le politique vertueux* című munka szerzőjének. Vö. CAFFIER, Michel, *Dictionnaire des littératures de Lorraine*, Metz, éditions Serpenoise, 2003.

1777. november 9-én hunyt el, és a Nancy melletti Malzéville-ben helyezték örök nyugalomra.¹¹ Egyes források szerint több könyvet is írt, többek között neki tulajdonítják Szaniszló király¹² és leányának, XV. Lajos feleségének az első életrajzát is. Ezen kívül nagy valószínűséggel ő volt a szerzője a *Vies des femmes illustres et célèbres de la France* (1762–1766) című hatkötetes műnek is.

A *Le politique vertueux* című kötet címképpen Bercsényi László francia marsall mellkép-portróját láthatjuk, kékszalaggal díszített katonai egyenruhában. A felirat a marsalli és lotaringiai udvari főlovászmesteri címét hangsúlyozza ki. A metszetet nagy valószínűséggel Dominique Collin metszőmester készítette.¹³ A kötet szerkezetét vizsgálva meglepő arányokat fedezhetünk fel. A mindössze 169 oldalas értekezéshez a Bercsényi László életpályáját méltató ajánlás nem kevesebb mint 66 oldalt számlál. Ez alapján az olvasó számára egy igen részletes és adatgazdag életrajz jelenik meg. Annak ellenére, hogy a szövegben található magyar személynevek helyesírása sok esetben hagy maga után kívánnivalót, megállapítható az is, hogy Aubert igen alapos és pontos információkkal rendelkezett a magyar történelemről és Bercsény családjáról.

Mint ismeretes, gróf Bercsényi László 1689. augusztus 3-án született Eperjesen. Szülei Bercsényi Miklós és első felesége, Homonnai Drugeth Krisztina voltak. Gróf Bercsényi Miklós, Rákóczi híres generálisa igen élethűen jelenik meg a kötet lapjain, és ehhez hasonlóan képet kaphatunk a 17. század végi magyar történelem olyan véres eseményéről is, mint az eperjesi vésztörvényszék működése, amely nagy felháborodást váltott ki Magyarországon. Apja Lengyelországba való távozása után László tanulmányait a kassai jezsuita konventben végezte. Bercsényi fiatalságáról viszont csak nagyon keveset tudhatunk meg e szövegből. Teljesen kimarad belőle a Rákóczi-szabadságharcban játszott szerepe, a Nemesi Kompániában töltött időszaka és az a hőstett is, amellyel állítólag a nevezetes trencsényi csatában Rákóczi életét megmentette. A hajdani rebellis múlttól talán azért nem esett említés, mivel Bercsényi gróf élete vége felé elnyerte a császári kegyelmet, és igyekezett magyarországi kapcsolatait szorosabbra vonni. A szatmári béke után a fejedelemmel Lengyelországba távozott. Innen 1712-ben indult Franciaországba, ahol rögtön a híres királyi muskétások soraiban szolgálhatott, majd hamarosan a francia hadsereg kötelékeiben küzdő Rátky-huszárezred alezredesként folytatta a Habsburg-ellenes harcot. Katonai pályájának fontos fordulópontja volt 1720, amikor a király engedélyével egy saját tulajdonú huszárezred alapításába kezdett. Az írás természetesen megemlékezik a nevet viselő huszárezred megalapításáról, és a nevezetes Mikes Kelemen által is megemléltett 1720-as törökországi toborzójáról. Fiatalkora ellenére Bercsényi László pályája gyorsan emelkedett a katonai ranglétrán és a francia társadalmi hierarchiában. Karrierje sokat köszönhetett Leszczyński Szaniszló száműzött lengyel királynak, akivel 1718-ban ismerkedett meg az elzászi Wissembourban. Barátságuk egészen a lengyel uralkodó haláláig tartott. 1725-ben megházasodott és fiatal elzászi nejjével Brie-ben vásárolt birtokán telepedett le.¹⁴

A lengyel örökösödési háború során Bercsényi kiválóan vezette ezredét és katonai tehetsége révén hamar emelkedett a ranglétrán: 1734-ben brigadéros, majd 1738-ban altábornagy lett.¹⁵ A harcok után Szaniszló egykori lengyel király és lotaringiai nagyherceg köréhez kapcsolódott, aki megtette főlovászmesterének, tanácsnokának, valamint udvari lovagi címmel is megtisztelte. Ekkor már Bercsényi családjával a Lusancy-kastélyban lakott, amely Párizs és Nancy között félúton

¹¹ De MAHUET, Antoine, *Biographie de la Cour Souveraine de Lorraine et Barrois et du Parlement de Nancy (1641–1790)*, Nancy, Sidot, 1911, 9.

¹² *La vie de Stanislas Leszczyński, surnommé le bienfaisant, roi de Pologne, duc de Lorraine et de Bar*, Paris, Chez Moutard, 1769.

¹³ BEAUPRÉ, M., *Deuxième supplément à la notice sur Dominique Collin et Yves-Dominique Collin = Mémoires de la Société d'archéologie lorraine*, 1866, 164.

¹⁴ FORSTER 1929, i. m. 8–9.

¹⁵ Service Historique de la Défense (Vincennes), série MF (Maréchaux de France) 230.

helyezkedett el.¹⁶ Az osztrák örökösödési háború újabb lehetőséget nyújtott a katonai előmenetele szempontjából. A magyar huszárok és vezetőjük teljesítményének elismerését igazolja az a tény, hogy XV. Lajos 1743 végén létrehozta a huszárezredek főfelügyelője beosztást, melynek elnyeréséről d'Argenson gróf hadügyminiszter december 8-án kelt levelében tájékoztatta Bercsényi Lászlót.¹⁷ Ezt követően Bercsényi generális még eredményesebben küzdhetett a franciaországi huszár-ság magyar jellegének megőrzéséért. A következő évben XV. Lajos tábornokká nevezte. Bercsényi ezidőtájt majdnem az összes francia szolgálatban álló magyar huszár parancsnoka lehetett.¹⁸ Az életrajz megemlíti a lawfeldi csatát (1747. július 2.), amely az osztrák örökösödési háború egyik legfontosabb ütközete volt.¹⁹ 1748-ban Bercsényi László elnyerte Commercy város katonai kormányzói kinevezését, majd 1753-ban megkapta a Szent Lajos királyi és katonai rend nagykeresztjét, majd pályája csúcsán 1758-ban a marsallbotot is.²⁰

A szöveg részletesen megemlékezik Bercsényi családtagjairól, fontos adatokat közöl és másfelől pedig bizonyos kompromittáló részleteket elhallgat. Az igazsághoz tartozik, hogy Bercsényi László fiatalkorában szerelmi kapcsolatot tartott fenn későbbi feleségével, aki hamarosan teherbe esett. A gróf azonban csak azzal a feltétellel ígért házasságot a megesezt lánynak, ha a születendő gyermek fiú lesz... Ladislas Jean Thaddée de Berchény 1726. május 11-én született meg, a házasságot pedig a gróf ígéretének megfelelően három nap múlva kötötték meg a frouet-i kápolnában.²¹ Az esetet az emlékiró Ladislas Valentin Esterhazy, aki egyébként apja halála után Bercsényi László fogadott fia volt, így örökítette meg memoárjaiban: „Bercsényi grófné, majd marsallné, nincstelen lány volt. A gróf szerelemből vette el.”²² Bercsényi családi helyzetére vonatkozólag is igen pontos információkkal szolgál a szöveg. Házasságának körülményeit és gyermekei születési adatait a legújabb kutatások is megerősítik.²³ A száműzött magyar gróf méltatásában a klasszikus hősközhöz hasonlítja érényeit, amely záró rész gyakorlatilag átvezeti az olvasót a kötet fő részét alkotó értekezéshez.²⁴

¹⁶ A királyi családot meglátogató lengyel király többször is Lusancyban töltötte az éjszakát, amelyek dátumait a kastély folyosóján ma is megtalálható rézlemezre vésette Bercsényi. ZACHAR 1987, i. m. 119.

¹⁷ ZACHAR 1987, i. m. 148.

¹⁸ ZACHAR 1987, i. m. 159–160.

¹⁹ Ebben a csatában a francia sereg igen jelentős veszteségek árán (10 571 fő!) kierőszakolta a szövetséges csapatok visszavonulását. Bercsényi László ebben az ütközetben a Berry lovasbrigád élén tevékenykedett. Sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az ellenséges hírekben is megemlékeztek róla a csata három nagy hadvezére sorában: „Szász Móric marsall, Löwendal és a magyar Bercsényi alkotta azt a hadviselésben jártas triáaszt, amely szinte kizárólag volt arra képes, hogy a francia hadakat győzelemre vezesse”. Idézi: ZACHAR 1987, i. m. 178.

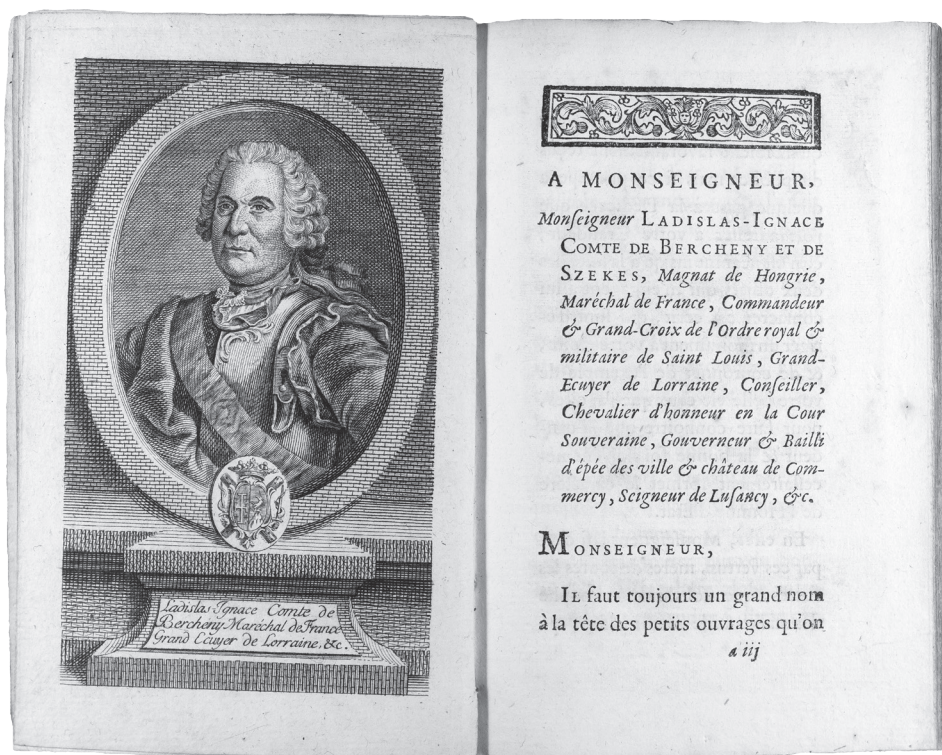
²⁰ TÓTH Ferenc, *Ascension sociale et identité nationale. Intégration de l'immigration hongroise dans la société française au cours du XVIIIe siècle (1692–1815)*, Bp., 2000 (Officina Hungarica, IX), 65.

²¹ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Quart. Gall. 55 fol. 3.

²² *Mémoires du comte Valentin Esterhazy*, kiad. Ernest Daudet, Paris, 1905, 13. – Ford. Tóth Ferenc.

²³ L. ehhez: MERÉNYI-METZGER GÁBOR, *A Bercsényi család utolsó három generációjának anyakönyvi forrásai = Fons*, XVIII(2011), 1, 55–82.

²⁴ „M. le Maréchal de Bercheny, dit-on, dans toutes les sociétés, est ami comme Ephestion l'étoit, époux comme Caton, sage comme Socrate, pere comme Paul Emile, brave comme le vainqueur d'Annibal, prudent & citoyen comme Fabius, homme de bien comme Scipion Nasica, & vertueux comme Sully.” AUBERT 1762 i. m. LXV–LXI.

1. ábra A Le politique vertueux című kötet címképe

Az értekezés szövege valójában morálfilozófiai és politikatudományi gondolatok gyűjteménye antik és modern szerzők példáival fűszerezve. A dolgozat forrásait nem mindig és nem is pontosan adja meg a szerző, de azok a klasszikus ókori görög és római írók (Hérodotosz, Plutarkhosz, Szicíliai Diodórosz, Cicero, Cato stb.) műveinek, bibliai szövegeknek és modern történeti és filozófiai munkáknak a gazdag dokumentációját foglalják magukban. A mű fő témáját a jámborság és jóindulat politikában játszott szerepének méltatása és az ámitás és intrikák negatív hatásainak elítélése alkotja. A szerző részletesen kifejti, hogy milyen gyakorlati előnyök származhatnak abból, ha a politikusok e két fontos erényt figyelembe véve cselekszenek és az egész emberiség javát szolgálják, ha megszabadítják a világot a romlottságtól. Külön kiemeli az oktatás szerepét ezen erények pallérozásában, különös tekintettel az uralkodó nevelésének fontosságára. Aubert felhívja a figyelmet arra is, hogy a jámborság és jóság önmagában nem elégséges, tisztában kell lenni a politikusoknak a rájuk leselkedő gonosz szándékok és intrikák káros hatásaival is, és számos történelmi példán keresztül illusztrálja azok leleplezésének következményeit. A szerző által felvázolt ideális politikai uralkodó jellemvonásai közé tartozik a koherens magatartás, a morális integritás, a bölcs tanácsok követése, az igazságszeretet és a reneszánsz és klasszikus szerzők által is oly gyakran emlegetett elővigyázatosság (*prudencia*) eszméje. A mű valójában azokat a 17. századi politikai irodalomban gyakran előforduló politikai döntéshozatal elméleti problémáit taglalja, amelyek röviden a szerencse (*fortuna*), az erény (*virtù*) és az elővigyázatosság (*prudencia*) eszméivel és azok egymáshoz való viszonyával jellemezhetőek. Ez szoros összefüggésben állt a modern államférfi figurájának

kialakulásával, amely egy igen gazdag és egész Európában elterjedt politikai irodalmi műfajban jelent meg.²⁵

Arra a kérdésre, hogy Bercsényi László eseményekben gazdag pályájának méltatása milyen módon kapcsolódott Aubert politikai értekezéséhez – erre vonatkozó források hiányában – igen nehéz válaszolni. Elképzelhető, hogy a kötet nagyobbik részét alkotó esszé már jóval korábban megszületett, és talán egy akadémiai pályázati kiírásra készült dolgozatról van szó, amelynek kiadására éppen az 1760-as évek elején nyílt alkalom. Hogy miért éppen Bercsényi László képe került fel a kötet címlapjára, és miért került bele részletes életrajza, arra talán az adhat magyarázatot, hogy mivel a magyar származású marsall Leszczyński Szaniszló volt lengyel király és lotaringiai nagyherceg barátjának és bizalmi emberének számított. Az sem kizárt, hogy az életrajzot Leszczyński kérésre vagy akár Bercsényi megrendelésére készítette el a szerző, és tette a politikai értekezés ajánlásába. Mindenesetre a mű megjelenésével Aubert nagy valószínűséggel kiérdemelte a Bercsényit támogató udvari elit, Leszczyński Szaniszló és környezete, valamint a versailles-i udvarban annak leánya, Maria Leszczyńska királynő körül csoportosuló buzgó katolikus párt (*parti dévot*) elismerését. Bármilyen volt is a szerzői cél, az így fennmaradt szöveg értékes forrást nyújt neves magyar származású francia marsall életrajzához.

TÓTH FERENC

²⁵ L. ehhez Förcsökli Gábor doktori dolgozatát: Gábor, FÖRKÖKLI, *Fortuna, lieux communs et exemples historiques dans la littérature politique du XVIIe siècle*, Université de Paris-Sorbonne, 2016 (Paris IV).